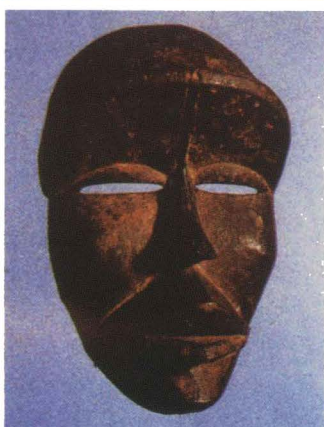
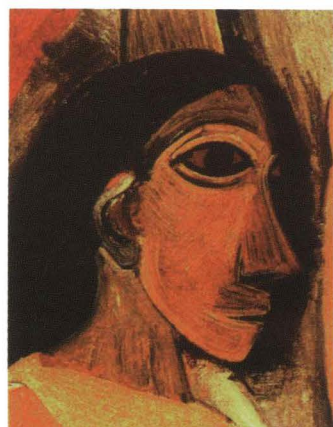
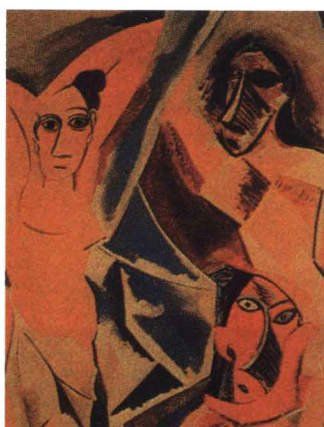
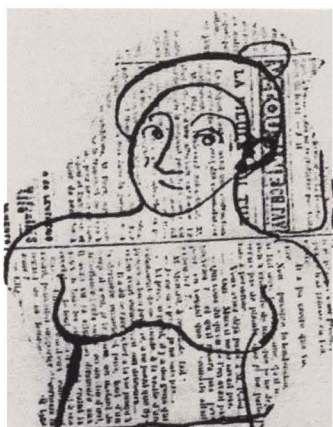

קרלו גינצבורג

היסטוריה, רטוריקה, הוכחה

החברה ההיסטורית הישראלית

קרלו גינצבורג

היסטוריה, רטוריקה, הוכחה

במת ירושלים להיסטוריה על שם מנחם שטרן

עורך הסדרה

יוסף קפלן

א. קרלו גינצבורג: היסטוריה, רטוריקה, הוכחה

ב. אנתוני ד' סמית: האומה בהיסטוריה

קרלו גינצבורג

היסטוריה, רטוריקה, הוכחה

תרגום מאנגלית

איה ברויאר

החברה ההיסטורית הישראלית
ירושלים

Originally published in English under the title

History, Rhetoric, and Proof

by Carlo Ginzburg

© 1999 by University Press of New England

Enlarged Italian version:

Rapporti di forza. Storia, retorica, prova,

by Carlo Ginzburg

© 2000 by Feltrinelli, Milano

עריכת לשון והבאה לבית הדפוס: יחזקאל חובב

© Copyright by The Historical Society of Israel, Jerusalem

Printed in Israel, 2003

מסח"ב 965-227-176-4 ISBN

Catalogue No. 185-492 מספר קטלוגי

© כל הזכויות שמורות לחברה ההיסטורית הישראלית, תשס"ג

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני

או מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.

סדר ועימוד ממוחשב: מרכז זלמן שזר

לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית בע"מ

כולם בירושלים

לאיטלו קלוינו וארנלדו מומיליאנו

תוכן העניינים

9	יוסף קפלן: פתח דבר
13	תודות
17	הקדמה
	פרק ראשון:
43	אריסטו ודההיסטוריה, ביקור חוזר
	פרק שני:
57	לורנצו ואלה על "מתנת קונסטנטינוס"
	פרק שלישי:
71	קולות זרים
	פרק רביעי:
86	הדהורים על חלל ריק
	פרק חמישי:
100	מעבר לאקזוטיקה: פיקאסו ווארבורג
116	הערות
160	רשימת האיורים
163	מפתח

פתח דבר

יוסף קפלן

ארבע שנים כבר חלפו מאז אותו יום מר ונמהר שבו נלקח מאיתנו מנחם שטרן – יותר מארבע שנים מאז הזדעזענו למשמע הידיעה הנוראה על רצח מורנו האהוב וחברנו היקר בעת שעשה את דרכו לבית הספרים הלאומי, דרך שצעד בה מדי יום ביומו. הזמן לא ריפא את הפצע והוא לא הגלید. השנים החולפות רק החריפו את ההרגשה שכולנו נתייתמנו ואת התחושה שאף אחד לא יוכל למלא את החלל שהותיר האיש הזה מאחוריו.

כמה נוח היה לנו לחסות בצל קורתו ולהישען על למדנותו המופלגת, שהיתה לנו מקור לא־אכזב ובה נסתיענו עד בלי די. אנחנו מתגעגעים לעצתו הנאמנה, שתמיד שילבה ניסיון חיים עשיר, תבונה מפוכחת, לב נדיב ואהבת אדם. אנחנו מתגעגעים לדמותו הקורנת והאצילית, ביושבו באולם הקריאה למדעי היהדות או באולם כתבי העת של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, כשערימות של ספרים וכתבי עת מונחות לפניו. חרוטה בזיכרוננו תמונתו כשהוא פוסע אל פינת המדפים לספרות הקלסית בנושאו צרור של יריעות הגדה של ציון, הרבעון לחקר תולדות ישראל בהוצאת החברה ההיסטורית הישראלית, שהוא נמנה עם עורכיו במשך שנים רבות, שכן מאחורי מזגו הנוח וחביבותו הסתתר איש המקפיד מאוד על כל תג ותג. קפדנות זו באה לידי ביטוי בראש ובראשונה במחקרו על מקורות ההיסטוריה היהודית בתקופת הבית השני ועל תולדות העולם ההלניסטי והרומי. הרשו לי לציין שניים מחיבוריו: "התעודות למרד החשמונאים", ובמיוחד שלושת הכרכים של יצירתו המונומנטלית: *Greek and Latin*

Authors on Jews and Judaism

* הרצאת פתיחה של במת ירושלים להיסטוריה על שם מנחם שטרן, 7 בדצמבר 1993.

שטרן גם התבלט במאמריו המעמיקים והמפורטים, שבהם הצליח לשחזר, בוירטואוזיות יחידה במינה, תמונה היסטורית רחבה ומלאה באמצעות דיון מפורט. מאמרים אלה נכתבו כהכנה לספר מקיף על תקופת הבית השני. בשנים האחרונות לחייו הוא היה שקוע ראשו ורובו בכתיבתו של ספר זה, אך יד המרצח השיגה אותו בטרם עלה בידו להשלימו. במחקריו הוא הנחיל לנו הישג למדני כביר, שימשיך לשמש מופת ודוגמה לדורות הבאים, שכן כל חלק וכל פרט שיצא מתחת ידו משקף קפדנות למדנית ונאמנות בלתי מתפשרת לשיטותיה ולתביעותיה המחמירות ביותר של הדיסציפלינה ההיסטורית. לא זו בלבד ששטרן הציב רף גבוה למחקר באחד התחומים המרכזיים של ההיסטוריה היהודית, הוא גם כונן אמות מידה למדניות שהן בגדר מופת לכל היסטוריון העוסק בתולדות ישראל, ויהא אשר יהא תחום התמחותו.

החברה ההיסטורית הישראלית החליטה לכונן במה להיסטוריה לזכר מנחם שטרן. מדי שנה בשנה יוזמן היסטוריון מן המעלה הראשונה לשאת סדרה בת שלוש הרצאות במעמד זה. ההרצאות בנושאים היסטוריים והיסטוריוגרפיים בעלי השלכות רחבות לדיסציפלינה ההיסטורית יוצגו מנקודת מבט השוואתית או מונוגרפית.

כבוד גדול נפל בחלקן של החברה ההיסטורית הישראלית וקהילת ההיסטוריונים הישראלית על כי האורח הראשון שנבחר להגיש את הרצאות במת שטרן הוא פרופסור קרלו גינצבורג מאוניברסיטת קליפורניה, לוס אנג'לס, מן המקוריים והפוריים ביותר בהיסטוריונים של דורנו.

את הכשרתו כהיסטוריון רכש גינצבורג ב־Scuola Normale Superiore של פיזה. שם השתלם, בין היתר, אצל ג'וליו קנטימורי (Cantimori), אחד ממוריו הדגולים. בעקבות קנטימורי, הקדיש גם גינצבורג חלק ניכר ממחקריו לחקר הרדיקליות הדתית האיטלקית במאה השש־עשרה, אף כי עשה זאת באורח עצמאי, הן בבחירת הנושאים הן במתודולוגיה, שכן עצמאות ופתיחות אינטלקטואלית הן מן המאפיינים המרכזיים של יצירתו ההיסטוריוגרפית של גינצבורג. במוקד מחקרו נמצאת איטליה במאות השש־עשרה והשבע־עשרה, ואת נושאי מחקרו אפשר לחלק לכמה קטגוריות מרכזיות: חקר תופעות של רדיקליזם דתי, מחקרים על כישוף ותרבות עממית, מחקר על איקונוגרפיה ועיונים בהיסטוריוגרפיה.

ספרו *Il Nicodemismo*, על הניקודמיזם, הוא יצירת מופת של היסטוריה וביוגרפיה אינטלקטואליות, תוצר של עבודת בילוש אמיתית באמצעות עין נמרץ במקורות איקונוגרפיים והיסטוריים. בספרו המשובח *Indagini su Piero* (באנגלית: *The Enigma of Piero*), על שלוש יצירות חשובות של האמן פיירו דלה פרנצ'סקה איש המאה החמש-עשרה, הציג גינצבורג ניתוח של האיקונוגרפיה ושל הפטרונים של היצירות הללו. ואולם כל תיאור חטוף של עבודתו של גינצבורג חוטא ליצירתו, המחוננת ביחודיות אמיתית. גינצבורג מפגין בכל מחקריו ידע רחב ומעמיק במגוון של תקופות ותרבויות, וקשה למצוא תחום בחיי האדם שלא עורר בו סקרנות אינטלקטואלית שאינה יודעת שובעה: פילולוגיה, חקר הדתות, פילוסופיה, אמנות, אנתרופולוגיה, פולקלור ופסיכואנליזה. ברם, אף שהוא עושה שימוש בדיסציפלינות שונות, ואף שעבודתו היא בבחינת שיר הלל לגישה הבין-תחומית, נותר גינצבורג נאמן ל-"*métier de l'historien*" (מלאכת ההיסטוריון). בצעירותו, הוא ביקש להיות סופר; לאחר מכן, חשב שיהפוך לצייר, עד שמוריו שכנעו אותו להיות היסטוריון. הרווח הוא כולו של ההיסטוריו-גרפיה המודרנית, שנתמזל מזלה ליהנות מתרומתו של אחד מחוקרי העבר ברוכי הכישרון והחדשניים ביותר. ברם, האמנות אף היא לא יצאה מכך בידיים ריקות: לא זו בלבד שספריו כולם הם יצירות מופת מבחינת תכניהם, הם גם נקראים כרומנים מרתקים, בזכות חיוניותם וציוריותם, מעשה ידי אמן-היסטוריון.

בספרו *I benandanti* (המוכר בתרגומו לאנגלית: *The Night Battles*) ביצירתו המפורסמת *Il formaggio e i vermi* (באנגלית: *The Cheese and the Worms*), ולאחרונה בחיבורו *Storia Notturna* (שתורגם לאנגלית תחת הכותרת *Ecstasies*; מסע מרתק לאורך מאות רבות של ההיסטוריה האנושית, שבו המחבר חודר למעמקי התרבויות של אירופה ואסיה), הוא מגלה צדדים לא מוכרים של התרבות האירופית העממית בימי הביניים המאוחרים ובראשית העת החדשה. לא זו בלבד שהוא מפנה את תשומת לבנו לאופנים שבהם ניסתה התרבות המלומדת לרכא את התרבות העממית ולהשתלט עליה, הוא גם מצביע ברוב וירטואוזיות על חיוניותה של התרבות העממית ועל הכלים שבאמצעותם היא שימרה את עצמאותה ואפילו השפיעה, בדרכה, על התרבות העילית והממוסדת. גינצבורג מגייס לתכלית זו את מיטב האינקוויזיטורים, שאותם הוא הופך לאנתרופולוגים

בעל כורחם, ומבעד לחקירותיהם הוא חודר למעמקי עולמם של האיכרים ושל האנשים הפשוטים, תוך שהוא מראה עד כמה מורכבת וחיונית היתה תרבותם.

לא זו בלבד שחשף את עולמו של הטוחן מְנוקיו, תוך שהוא מתחקה אחר פרשנויותיה המעוותות אך היצירתיות של דמות מרתקת זו, הוא גם הבהיר לנו כי כל עוד אין אנו מסוגלים לשחזר את עולמו של מרקאטו "וכה רבים אחרים שחיו ומתו כמותו מבלי להותיר עקבות", חזקה על הידע שלנו על העבר שיחסר בו מרכיב חיוני. החיפוש אחר מרכיב חיוני זה ואיתור מקומו בהיסטוריה האנושית הינם, אליבא דגינצבורג, מטרה ראשונה במעלה של מדע ההיסטוריה.

קרלו גינצבורג היקר, אנו מודים לך על שבאת אלינו כדי לחלוק עמנו את למדנותך. תודה על השעות הרבות של הנאה אינטלקטואלית צרופה וגירוי מחשבתי אמיתי שהענקת לכל הקוראים את עבודותיך בשקיקה. אנחנו משוכנעים שתמשיך, כיאה להיסטוריון של *I benandanti* שכמותך, להיאבק ברוחך למען פוריות אינטלקטואלית של הדיסציפלינה ההיסטורית. ועכשיו "אריסטו וההיסטוריה – ביקור חוזר". קרלו גינצבורג – ביקור חוזר.

תודות

[בפתח המהדורה האנגלית]

זיכרון כל יישכת הותירו בי הימים שעשיתי בירושלים. ברצוני להודות למשפחתו של מנחם שטרן ולצבי יקותיאל על הכבוד שחלקו לי בהזמנתם, וליוסף קפלן על אירוחו החם ועל סבלנותו. הכנתו לדפוס של ספר צנום זה היתה קשה יותר מכפי שצפינו. העבודה על השינויים החלה במרכז גטי בסנטה מוניקה ב־1995 והושלמה בברלין, ב־Wissenschaftskolleg, ב־1997. אני מודה לשני המוסדות הללו על אירוחם ועל תמיכתם. אנשים רבים סייעו לי בהצעותיהם ובביקורתם. אני מבקש להודות לפייר צ'זרה בורי, למריה לואיזה קאטוני, למרדכי פיינגולד ולאברטו גאג'נו (על ההקדמה); לג'אנה פומאטה ובמיוחד לג'וליה אנאס (על הפרק הראשון); למתיו ס' קמפסאל (על הפרק השני); למריה לואיזה קאטוני (על שני הפרקים הראשונים); לג'זילה בוק, למרדכי פיינגולד ולג'ון אליוט (על הפרק השלישי); לשאול פרידלנדר, לפאול הולדנרבר, לקיונג ריונג לי ולפרנקו מורטי (על הפרק הרביעי). הטעויות שנשארו הן, כמובן, שלי ורק שלי. שלושת הפרקים הראשונים הם עיבודים מחדש של הרצאות שנשאתי בירושלים. ההרצאות נדפסו, בהתאמה, באיטלקית בתוך *Quaderni storici* (April 1994) 85; בצרפתית בהקדמה לספר L. Valla, *La donation de Constantin*, Paris 1993; ביוונית בתוך *Ta Istorika-Historica* 12, no. 22 (June 1995). כל הטקסטים שונו ועודכנו במהלך הוצאתו לאור של כרך זה. ההקדמה והפרק הרביעי מופיעים כאן לראשונה. אני חב תודה רבה במיוחד לג'ון ולאן טדסקי על ששוב חלקו עמדי את כישרונם ואת ידידותם, בעת שתרגמו לאנגלית את ההקדמה וערכו את הטקסט וההערות.

קרלו גינצבורג

בולוניה אוגוסט 1998

"היסטוריה, רטוריקה, הוכחה... הרעיון שהיסטוריונים צריכים או יכולים להוכיח משהו הוא, בעיני רבים, רעיון שאבד עליו הכלח, ואולי אף מגוון בעליל. ואולם, אפילו אלה החשים שלא בנוח לנוכח האווירה האינטלקטואלית השלטת, סבורים כמעט תמיד כי רטוריקה והוכחה אינן עולות בקנה אחד. אני, לעומת זאת, מבקש להראות, ראשית, שההוכחה נחשבה בעבר לחלק בלתי נפרד מן הרטוריקה. שנית, שעובדה זו, שהיתה ברורה מאליה בעבר, ונשכחה בינתיים, רומזת לדימוי על שיטות עבודתם של ההיסטוריונים, לרבות ההיסטוריונים בני-זמננו, שהוא הרבה יותר מציאותי ומורכב מזה המשתקף באופנה העכשווית."

במשפטים אלה פותח קרלו גינצבורג, אחד ההיסטוריונים החדשניים ביותר בדורנו, את חיבורו המרתק על היחסים שבין רטוריקה להיסטוריה. תוך התבוננות מקורית במגוון רחב של טקסטים השייכים לתקופות, לתרבויות ולסוגות שונות, מבקש גינצבורג להראות כי הרטוריקה, אם מבינים נכון את פשרה, נוגעת לא רק לסגנונו של ההיסטוריון אלא גם לחתירתו אחר ההוכחה והאמת ההיסטורית.

קרלו גינצבורג, שלימד שנים רבות באוניברסיטת בולוניה, הוא פרופסור להיסטוריה וללימודי הנסנס באוניברסיטת קליפורניה, לוס אנג'לס. חיבוריו עוסקים בתופעות שונות של רדיקליזם דתי, כישוף, תרבות עממית, איקונוגרפיה והיסטוריוגרפיה. בין ספריו הידועים ביותר, שתורגמו לשפות רבות: *Il formaggio e i vermi* (1976) *Storia Notturna* (1985)

התמונות של פיקאסו שעל גבי העטיפה באדיבות © Succession Picasso 2002
עיצוב העטיפה: גדעון דן

0 01850000492 3
דאנאקוד 185-492